Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 9, Sayı: 56, Şubat 2022, s. 246-258

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.56873>

Dr. Hayrettin YİĞİT

Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen, ograsyigit@gmail.com

SÜLEYMANNÂME-İ KEBİR’DE OLASILIK BİLDİREN KİPLİK İŞARETLEYİCİLER

Özet

Toplumsal yaşam içerisinde insanoğlunun dil yoluyla iletişime geçerken söylediği her sözce, söylenme sebebine, söylendiği yere, zamana ve ortam koşullarına göre bir anlam ifade etmektedir. Dilbilim çalışmaları içerisinde kiplik kavramı da ifade edilen düşüncelerin, tavırların, görüşlerin, konuşma şeklinin öznellik, gerçek dışılık, iddiasızlık, olasılık ve zorunluluk gibi tümce anlamını etkileyen unsurlarını ele almaktadır. Tümce anlamını etkileyen bu kiplik işaretleyiciler, sözceler içerisinde tek başına, söz dizimsel ve dil bilgisel öğeler olarak ifade edilmektedir. Önerme (bilgi) kipliklerinin bir alt kategorisi olan olasılık kiplikleri de tahmin, çıkarım, izin, yeterlilik, şüphe, uyarı gibi pek çok ifade alanıyla tümce anlamını etkileyen kiplik türü olarak biçimbirimlerde, çoklu yapılarda ve sözcüklerde karşımıza çıkmaktadır.

15. yüzyılın sonu ile 16.yüzyılın başlarında yazılan Süleymannâme-i Kebir adlı eser eğitici, öğretici ve kıssadan hisse almaya yönelik tarzda yazılmış 81 ciltlik bir eserdir. Anlatılan hikâyelerde yazar, hikâyenin gerçekte neyi temsil ettiğini okuyucuya konuşma üslubu içerisinde aktarmaya çalışmıştır. Kahramanların gerçekleştirdiği diyaloglar anlatıma canlılık katmış ve metni akıcı hale getirmiştir. Hikâyenin akışı içinde kiplik işaretleyicileri kullanarak kahramanların tavır, görüş ve düşüncelerini ifade etmiştir. Diyaloglarda olasılık, tahmin, varsayım gibi duygu ve düşünceler ifade edilirken ek, çoklu yapılar ve sözler gibi kiplik işaretleyicilere yer verilmiştir. Metnin bağlamı içerisinde bu işaretleyiciler aslî görevlerinin yanında tümceye olasılık anlamını veren işaretleyiciler olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada Süleymannâme-i Kebir’de olasılık kiplik işaretleyicisi olarak kullanılan

biçimbirimler, çoklu yapılar ve sözcükler tespit edilerek Süleymannâme'nin 40. cildinden alınan örneklerle tanıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Sözce, Kiplik, Olasılık, Bağlam, Süleymannâme-i Kebir (40.cilt)

PROBABILISTIC MODAL MARKERS IN SÜLEYMANNAME-İ KEBİR

Abstract

Every utterance that human beings say while communicating through language in social life has a meaning according to the reason it was said, the place where it was said, the time and the environmental conditions. In linguistic studies, the concept of modality also deals with the elements of the expressed thoughts, attitudes, opinions, and the way of speaking that affect the meaning of the sentence such as subjectivity, unreality, unpretentiousness, possibility and necessity. These modal markers, which affect sentence meaning, are expressed as syntactic and grammatical elements alone in utterances. Probabilistic modalities, which are a subcategory of propositional (knowledge) modalities, appear in morphemes, multiple structures and words as a type of modality that affects the meaning of sentences with many expression fields such as prediction, inference, permission, adequacy, doubt, warning.

The work called Süleymannâme-i Kebir, which was written at the end of the 15th century and the beginning of the 16th century, is an 81-volume work written in a way that is educational, instructive and points a moral. In the stories told, the author tried to convey to the reader what the story actually represents, in a speaking style. The dialogues performed by the heroes added vitality to the narrative and made the text fluent. The author expressed the attitudes, views and thoughts of the heroes by using modality markers in the flow of the story. While expressing feelings and thoughts such as probability, estimation and assumption in the dialogues, modality markers such as suffixes, multiple structures and words are included. In the context of the text, these markers are used as markers that give the meaning of probability to the sentence, besides their main function. In this study, morphemes, multiple structures and words used as probabilistic modality markers in Süleymannâme-i Kebir were identified and witnessed with examples taken from the 40th volume of Süleymannâme.

Keywords: Utterance, Modality, Probability, Context, Süleymannâme-i Kebir (vol. 40)

GİRİŞ

Kiplik

İnsan, toplumsal yaşam içerisinde dil aracılığıyla iletişime geçen ve içinde yaşadığı toplumun sosyal ve kültürel özelliklerini dil yoluyla gelecek nesillere aktaran bir varlıktır. İletişim sırasında kullandığı her sözce, söylenme sebebine, söylendiği yere, zamana ve ortam koşullarına göre bir mesaj içermektedir. Yani ifade edilen her sözce, dış dünya, düşünce ve köprü işlevi gören dil olgusu ile birlikte bir anlam ifade etmektedir (Çekin-Gören, 2013: 97). Kiplik kavramı da iletişim sırasında konuşurun olay, niyet ya da arzusunu alıcıya iletmek

amacıyla girmiş olduğu etkileşimde ortaya çıkmaktadır. Kiplik ifadeler, semantik çevre, mantıksal yapı, bağlam, söyleme katılanların toplumsal durumu, konuşurun dinleyici üzerinde uyandırmak istediği etki ve iletişimin farklı düzeyleri içerisinde anlamlandırılmaktadır (Lakoff, 1972).

Kiplik kavramı, başlangıçta felsefe ve mantık çalışmaları içerisinde yer almış, 19. Yüzyılda Jespersen ile birlikte dilbilimi alanı içerisinde çalışılan bir konu hâline gelmiştir. Dilbilim çalışmaları içerisinde anlambilim alanına giren ve sözceden ayrı düşünülmeyen kiplik kategorisi, tek başına hem söz dizimsel hem de dil bilgisel değer taşıyan unsurları ifade etmektedir (Hirik, 2010;11). Anlamsal olarak tek bir fiile bağlı olmaksızın bütün bir sözce ile ilgilidir. Ortaya konan düşüncelerin, tavırların, görüşlerin, konuşma şeklinin öznellik, gerçek dışılık, iddiasızlık, olasılık ve zorunluluk gibi kısımlarını içermektedir (Özcan, 2004: 2254). Konuşurun tahmin, çıkarım, varsayım gerçekliğine dair delillerini göstermekte; genel bilgi, kişisel tecrübe koşullarına ve gerçekleşme potansiyeline yönelik zorunluluk, gönüllülük, istek gibi anlam kategorilerinin ifadesini sağlamaktadır (Demir, 2008: 18). Kiplik ifadelerin, cümle, paragraf, metin gibi kendisinden daha büyük bir anlam bütünlüğü içerisinde işlevinin anlaşılması için bağlam içerisinde diğer dil öğeleriyle birlikte değerlendirilmesi ve parça-bütün ilişkisi üzerinde durulması gerekmektedir.

Kiplik ifadeler, bağlam içerisinde anlamsal, biçimsel ve sözdizimsel düzlemde ifade edilmektedir. Fiilin farklı kip biçimlerinin yanında kiplik zarf ve parçacıklar da bağlam ilişkileri içinde kiplik işaretleyicileri olarak görev almaktadır. Bu nedenle kiplik, sadece fiilin morfolojik kip biçimleriyle değil, iddia, soru, istek, şart gibi değişik cümle türleriyle de doğrudan ilgilidir. Semantik bakımdan da kesin bilgidен şüphe ve olasılığa, gerçekten gerçek dışılığa uzanan geniş bir anlamlar yelpazesi söz konusudur (Kılıç, 2004: 2). Kiplik işaretleyicilerini morfolojik ve sözlüksel işaretleyiciler olarak ikiye ayıran Demir'de morfolojik işaretleyiciler içerisinde dilek kipi, emir kipi, istek kipi gibi çekim eklerini saymış ve sözlüksel işaretleyicileri yedi grupta ele almıştır:

1. Kiplik yüklemeler
2. Kiplik zarflar ve kiplik sözler
3. Morfoloji-leksikoloji bağıntılı işaretleyiciler
4. Sözdizimsel işaretleyiciler
5. Söz dizimi-leksikoloji bağıntılı işaretleyiciler
6. Söz dizimi-leksikoloji-morfoloji bağıntılı işaretleyiciler
7. Söyleme dayalı işaretleyiciler (Demir, 2008: 18).

Anlamsal, biçimsel ve sözdizimsel düzlemde ele alınan kiplik kavramı, anlamsal bir ulam olarak dilbilim araştırmacıları tarafından farklı sınıflamalar altında ele alınmaktadır.

- (i) Lyons (1977): alethic, bilgisellik (İng. epistemic), yükümlülük (İng. deontic)
- (ii) Krazter (1981): bilgisellik, yükümlülük
- (iii) Palmer (1986): bilgisellik, yükümlülük, devingenlik (İng. dynamic)

(iv) Bybee, Perkins ve Pagluica, W. (1994): bilgisellik, kılıcı-odaklı, konuşucu-odaklı, yantümcecik kipi (İng. subordinating mood)

(v) Papafragou (2000): bilgisellik, kök (bilgisellik-dışı)

(vi) Palmer (2001): önerme (bilgisellik, tanıtsal), olay (yükümlülük, devingenlik)

(vii) Portner (2009): bilgisellik, öncelik (İng. priority: deontic-bouletic-teleological), devingenlik (beceri), fırsat (İng. opportunity), düzen (İng. disposition), varoluşcul ve evrensel niceleyici (İng. existential and universal quantification) (Taylan, 2018: 4)

Bu farklı tasnifler içerisinde Palmer'ın (2001) yapmış olduğu sınıflandırma ön plana çıkmaktadır. Palmer, önerme (bilgisellik, tanıtsal), olay (yükümlülük, devingenlik) olarak ikiye ayırdığı kipliği, yine önerme kipliği içerisinde olan bilgisellik kipliğini de üç alt kategoride ele almıştır. Bunlar olasılık, mantıksal çıkarım ve sayıltıdır. Olay kipliğini ise gerçekleşmemiş olaylara yönelik tutum ya da duruş olarak belirtmekte alt türlerini yükümlülük, gereklilik ya da izin ifade ederken isteklilik ya da beceri/yetenek şeklinde sınıflandırmaktadır.

Olasılık Bildiren Kiplikler

Bilgi kipliğinin alt kategorilerinden olan olasılık kiplikleri, konuşurun önerme ile ilgili şüphesini, tahminini, varsayımını vs. yansıtan kipliklerdir. Olasılık kiplikleri, hem eklerle hem de sözlerle ifade edilebilmektedir. Bu ifade alanında genellikle konuşur daha önce yaşanmış tecrübelerden, elde edilmiş kesin olmayan bilgilerden veya çeşitli fiziki kanıtlar gibi benzeri durumlardan hareketle, tahmin yürüterek bir çıkarım yapmaktadır. Olasılık kipliği tahmin, çıkarım, izin, yeterlilik, şüphe, uyarı gibi pek çok ifade alanıyla bağlantılıdır (Seçkin, 2016: 224). Olasılık kiplikleri konuşur tarafından üretilen olasılık kipliği (Müsadekâr olasılık kipliği ve Tahminî olasılık kipliği), nesnel olasılık kipliği, öznel olasılık kiplikleri olarak sınıflandırılmaktadır (Göksel, 2005:347). Sözce içerisinde çeşitlilik gösteren olasılık kipliklerini bağlı biçimbirimlerden, sözlere; sözlerden de çoklu yapılara kadar farklı şekillerde görmek mümkündür.

Süleyman-nâme-i Kebir'de Olasılık Bildiren Kiplik İşaretleyiciler

Firdevsî, 15. yüzyılın sonu ile 16.yüzyılın başında Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde yaşamış bir âlimdir. 81 ciltlik Süleymannâme-i Kebir adlı eserini, Eski Anadolu Türkçesinden Osmanlı Türkçesine geçiş sürecinde yazmıştır. Eserin nesir bölümlerinde sade bir dille halk söyleyişlerini, deyimleri, atasözlerini kullanırken nazım bölümlerinde Arapça ve Farsça unsurlara yer vermiştir. Bu ansiklopedik mahiyetteki eserde yazar, kutsal kitaplarda yer alan kıssa ve haberlerden, felsefe, hendese, astronomi gibi bilgi dünyasındaki bütün bilinenleri derleyerek bir araya getirmiştir (Canım, 2000: 261).

Firdevsî, eserlerinde eğitici, öğretici ve kıssadan hisse almaya yönelik bir anlatım tarzı tercih etmiştir. Anlatımında samimi ve içten bir anlatım amaçlayan yazar, konuşma üslubu içerisinde duygu ve düşüncelerini ifade etmiştir. Meclislerde hikâyeyi anlattıktan sonra bu hikâyenin gerçekte neyi temsil ettiğini okuyucuya vermiştir. Hikâyenin akışı içinde kahramanların diyaloglarında olasılık, tahmin, varsayım gibi öznel ifadeleri belirtirken olasılık kipliklerinin ek, söz ve çoklu yapılarını kullanmıştır. Bu makalede olasılık kipliklerinin bağlam düzeyinde metne kattıkları anlamlar Süleyman-name'nin 40. cildinden alınan örneklerle tanıklanmıştır.

1.Olasılık Bildiren Kiplik Ekler

Bildirişimde anlatımın en iyi şekilde ifade edilmesi için dilbilgisel biçimbirimler temel bir işlev görmektedir. Burada biçimbirimler sadece gramer özellikleriyle değil, tümceye kattığı anlam özellikleriyle de ortaya çıkmaktadır. Bağlı biçimbirimler her ne kadar tek başlarına bir anlam taşıyorlarsa da dilde kişi, cins, durum, kip, görünüş gibi ulamların belirlenmesinde birinci derecede önemleri vardır (Aksan, 2016: 28). Kip biçimbirimleri sadece bir gramer kategorisi olarak değerlendirildiği gibi aynı zamanda konuşurun tutumu, konuşur veya dinleyen açısından fiilin ne tarzda veya şekilde ifade edildiği gibi anlamsal yönlerini de belirtmektedir (Seçkin, 2014:7-16)

Çekim ekleri, bağlantılı dillerin tipik bir örneğidir. Bir ad ya da eylem köküne değişik biçimbirimleri eklemek suretiyle türetme ve çekim işlemleri yapmaktadır. Türkçede tümce anlambilimi açısından çekim eklerinin önemli görevleri yerine getirdiği görülmektedir. Belli bir zamanı dile getiren bir çekim eki, değişik zamanların, kiplerin anlatımını da üstlenmekte ve tümcenin anlamını değiştirmektedir (Aksan, 2016: 230).

1.1. “-sA” Biçimbirimi

Türkçenin dönemleri içerisinde, günümüze doğru gelindiğinde işlevleri yönüyle sınıflandırılmaya tâbi tutulmuş ektir. EAT'de “Emir”, “İstek”, “Dilek-Şart” ve “Gereklilik” kiplerini, fonksiyonları itibarı ile ayrı ayrı müstakil şekillerde gösterebilmek oldukça güçtür. Aynı ek, hem emir, hem istek, hem de gereklik bildirebilmektedir. Bunların farklı fonksiyonlarının ifade edilebilmesi için bağlam içerisindeki diğer kelimelere, kişiler arasındaki hissî ve hiyerarşik ilişkilere, vurgu ve tonlamaya, isteğin gerçekleşmesi için gereken zamana, isteğin derecesine, isteğin gerçekleşmesi için müsamaha ve mecburiyete bakılması gerekmektedir. Bu durum günümüz Türkçesine gelindikçe belirli eklerde yoğunlaşmış ve koyulaşmıştır (Gülsevin-Boz, 2004:133).

Süleymannâme-i Kebir'de “-sA” eki dilek ve koşul olarak iki anlatımı da içermektedir. Şart bildirdiği cümlelerde yüklem olmayan ve zarf-fiil niteliği taşıyan “-sA” biçimbirimi, dilek-istek ve gereklik bildirdiği örneklerde kip eki olarak asıl cümlemin yüklemi görevinde kullanılmaktadır (Gülsevin-Boz, 2004:133). “-sA” biçimbirimi tümceye kattığı anlam yönüyle yüzey anlamdan derin anlama geçildiğinde olasılık, tahmin anlamları içeren kiplik işaretleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Metinden alınan örneklerde şu şekilde görülmektedir:

“...*kal'anunı dahi kapısı sedd-i iskender gibi pulad demürden berkilü rüstem zâl dahi gelse cihân pehlevânları cem' olsa darb u harb urmağla almayalar...*” (283a/5)

Dilek-şart kip ekiyle çekimlenmiş bir fiilin görünen ilk anlamı istek ya da şart bildirme olsa da şart ifade eden sözcelerin alt anlamında olasılık, ihtimal anlamları içermektedir. “-sA” koşul anlamı veren biçimbirimle bağlanan bu tümcede konuşurun koşula bağlı olarak bir meydan okuma ve güç gösterme düşüncesi vardır. Sinop Kalesi'ne dayanan Süleyman Peygamber'in ordusuna karşı kalesine ve ordusuna güvenini belirtirken olasılık dâhilinde olan dönemin savaş kahramanı Rüstem Zâl ve bütün cihan pehlivanları kale kapısına dayansa dahi kaleyi alamayacaklarını ifade etmiştir.

“...*kal'a üzerinde ceng iderken süleymân ki hüdhüdî gönderdi simurg kuşlarıyla sercümlesi kal'a kavminün cenginden el çekeler ammâ ki kal'a içinde ne kadar leş varısa yırtıcı ırtıcı 'azîm atyâr lardan dıynağ kaynağ urup getüreler...*” (289a/18)

Bu örnekte “-sa” şart anlamı taşımasına rağmen derin anlam içerisinde söylemin olasılık ifade ettiği görülmektedir. Geleceğe dair Süleyman Peygamber’in hüdhüd kuşunu görevlendirirken iki ihtimal ortaya koyduğu görülmektedir. Var olma olasılığına göre yapılması gerekenle olumsuz durumda yapılması gerekeni izah etmiştir.

“...irân-ı turan şakirdi sâ-m-ı süvâr muhibbî rüstem-i dâsîtân fellâh u seyyâh ya‘ni kârûnı köhne-i ahtar **dönse** kendüni er mi şanursın kıvanursın ...” (278a/4)

“Dön-“ fiiline bağlanan “-sa” biçimbirimi bağlam içerisinde istek anlamı vermesine rağmen alt anlamda ihtimal dahilinde olan bir durumdan bahsetmektedir. Burada konuşurun muhatabına karşı öznel düşüncelerini ifade ederken tümce anlamına yeni anlam kattığı görülmektedir. Yani halk kahramanı büyük savaşçı Rüstem Zâl’ın gelmesi istek dâhilinde olsa bile geleceğe dair belirsiz bir durumu ifade etmektedir.

“...taht-ı süleymân izn-i hakla süleymâna nâzil oldu pes ol alâyîm ol yırayk yirlerde olan zamâne ‘ulemâsı hükemâsı ümerâsı vüzerâsı gökyüzünden karadeniz üzerine bu ‘alâmet-i devrân ya‘ni kim ol taht-ı süleymân indügin görüp ırakdan nazar itmek ile gözleri nûrı yitmeyüp başîret fâyide itmeyüp neydügin her birisi bilmeyüp fehm itmeyüp ba‘zısı didiler ki taht-ı süleymânın üzerindeki kubbeler ve kemerler ve mihrâb u menberler şu‘lelerin görüp ki bakınca gözler kamaşdı varisa bu kürre-i nârdur ki inüp karadeniz üzerine düşdi ba‘zılar taht-ı süleymânî aķ bulud mişlinde görüp vaķ‘a bulud şandı eytdi ki gökyüzünden bir aķ buluddur ki kopdı denizden yağmur şuyun almaķ için baķr-i siyâh indi ba‘zıları eytdi **varise** bu görinen çâr güşe rengîn bulud hey‘et ki gökden yere iner perîler sulţânı tahtıdur ki perîler bizüm gözümüze görünmeyüp şu üstüne varup taht ile konar...” (342b/7)

Süleyman Peygamber’in tahtının gökten inmesi olayını uzaktan görüp ne olduğunu kestiremeyen ulemâ, hükemâ, ümeradan kişiler kesin bir kanaat bildiremediği için “varise” diyerek kendi düşüncelerini ihtimal dâhilinde ifade etmektedir.

1.2. -tur/-dur/ Biçimbirimi

-tur/-dur/ turur/durur koşacı Eski Türkçe döneminden günümüze kadar gelen bir biçimbirimdir. Eski Türkçede “tur-” fiili yardımcı fiil olarak kullanılırken Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde enklitik bir yapıya dönüşmüş, Osmanlı Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde tamamen ek biçimine gelerek, hem isim soylu kelimelere hem de çekimli fiillere eklenerek çeşitli işlevler kazanmıştır (Küçük, 2010: 59-75). Bu yapı Türkçeyi söz dizimi özellikleriyle Hint-Avrupa dillerinden ayıran önemli bir özelliktir. Hint-Avrupa dillerinde bir eylemle yerine getirilen görev, yalnızca ek biçimindeki eylemle gerçekleştirilmekte ve tümceye çok farklı anlamlar katmaktadır (Tokay, 2017: 71).

Bildirme eki olarak ifade ettiği kavramı “Sonuna eklendiği yükleme olumluluk veya olumsuzluk, süreklilik, kesinlik, kuvvetlendirme ve ihtimal kavramları veren, isim soylu yüklemi özneye bağlayan ögedir. Bu ekin tahmin yürütme, olasılık belirtme gibi işlevleri olduğunu belirten Aksan, “sanırım, umarım mutlaka, muhakkak bana kalırsa, bence, bana öyle geliyor ki...” gibi anlamı pekiştirici öğeler kullanılmaksızın tahmin yürütme ve olasılık belirtme anlamını tümceye kattığını söylemektedir (Aksan, 2016: 180).

“... bu mertebe men kıluna haķ te‘âlâ ki naşîb itdi hiçbir kimseye naşîb **olmamışdur**...”

Bu sözcüde duyulan geçmiş zaman çekimlerine geldiği görülen “-dUr” biçimbirimi sözleri söyleyenler açısından bir tahmin yürütme söz konusudur. Konuşurlar, deneyimlerinden

hareketle bir tahminde bulunmaktadır; fakat söylediklerinin hepsi muhtemel, öyle olabileceği varsayılan durumlardır.

“...vaḳti gayretdür eger kim bu gice süleymân leşkerine fuṣṣat ki bulmayavuz ‘ale-ş-şabâh olıcaḳ süleymân saṇa ḡâlip **olısardur** leşkerünjı helâk **ḳılısardur**...”(331b/1)

“...yoḳsa kim bu süleymân yarına ḳalıncaḳ fuṣṣat bulmazsın zîrâ kim şubḥ dem tâli‘ süleymân ḳuvvet **bulısardur** yirle gök arası süleymân leşkeriyile **ṭolısardur**...”

Bu iki sözcede gelecek zaman çekimine geldiği görülen “-dUr” biçimbirimi geleceğe dair bir tahminde bulunmaktadır. Birinci sözcede gerekli tedbirler alınmadığı takdirde başlarına olumsuz bir durumun geleceğini; ikinci sözcede ise hemen müdahale edilmezse Süleyman Peygamber’in ordusunun tekrar güçleneceğinin kuvvetli bir olasılık olduğunu ifade etmektedir.

“...bunlaruḡ eti dirisi birle ḥūnların bezeyeler arayıṣ ḳılalar ve ḳuzḡunlar ve ḳarḡalar **intizârdur** gözedürler ki bunlaruḡ gözlerin ta‘âma ve lokma ideler ve sînâb taḡlarınuḡ yırtıcı cânavarları **iḥşârdur** gözleşürler ki bu gelen düşmân leşkerinüḡ başların kemürüp leşlerin yiyüp süñüklerin iligin döküp siñirlerin söküp yırtıcılar pençesin urup etlerin dideler...”(286b/16)

Bu paragrafta geniş zaman olarak kullanılan “-dUr” biçimbirimi öznel düşünceleri ifade ederken gözlemlediği olay ve durumlar doğrultusunda olasılık dahilinde olan bir durumu ifade etmiştir. Savaş sırasında avını bekleyen ḳuzḡunların, ḳarḡaların ve yırtıcı cânavarların açlıklarını gidermek için beklediklerini ifade etmiştir.

“...belki anı ḳatlıtirmek ana cezâ ḳılmaḳ bize şevâb ve **ḡazâdur**...”(292b/1)

Bu sözcede “-dUr” biçimbirimi olasılık bildiren sözlük işaretleyicisi “belki” sözcüğüyle beraber kullanılarak tümceye olasılık anlamı katmıştır.

1.3. -(V) r Biçimbirimi

Temel görevi eylemin, işin, oluşun içinde bulunulan zamanda geçtiğini ifade eden bir ektir. Eski Anadolu Türkçesinde -(V)r, -(y) Turur, -(y)A yor(ur) ekleri kullanılmaktadır (Gürsevin-Boz, 2004:124). Asıl işlevi bir eylemin her zaman gerçekleştiğini, bir işin, oluşun sürekli olarak yineleniğini anlatmaktır (Aksan, 2016: 237). Türkçede gerçek veya kesin olmayan ve tahmin bildiren yargılarda geniş zaman biçimbirimi olasılık kipliği olarak kullanılan bir ektir (Göksel, 2005: 343, 346).

“...kim cemi‘iyi cevherün aṣlı ṭopraḡuḡ şerefîyle ma‘lûm **olur** eyle olsa ḥâk perestlere sen niçün ta‘n **idersen**...”(293a/16)

Konuşan kişinin bir dileğini ricasını, bir önerisini saygılı bir biçimde, soru tümceleriyle dile getirmek için kullanılmıştır. Ancak soru sormak süratiyle tahminde bulunduğu bir durumun doğruluğunu anlamaya çalışmaktadır.

“...inşâ‘allah te‘âlâ bu süleymân-nâmenün bâḳî cildlerin daḡı ‘ömürden zamân ecelden amân **bulur**...”(344a/3)

Dilek-istek anlamı ifade eden bu tümcede geleceğe dair bir varsayımda bulunmaktadır. “İnşâ‘allah te‘âlâ” sözcüğüyle arzu ve isteğini belirtirken eserin diğer ciltlerinin yazımı onun ömrünün uzunluğuna bağlıdır. Bu durumda yazarın yaşama süresine dair olasılık durumunu ortaya çıkarmaktadır.

-(V)r, -(y) Turur biçimbirimleri ve olumsuzu olan -mAz biçimbirimi kiplik işaretleyicilerle beraber kullanılarak tümce anlamını etkilemiştir.

“...‘**aceb** bu ki yirle gök arasında denizle kıyı yöresinde ol kadar kuşlar leşkeri dağı var ki yıl hevâ-yı fenâda esüp kuşlar kanadı arasından **geçmez**...”(285a/16)

“...**şanasın** kim ol kıyâmet günü kopmış on sekiz biğ ‘âlemün halkı mahşer yirine cem‘ olup **dururlar**...”(285b/3)

“...**eger** ebrîşim kurdise anuğ dağı yidügi tut yaprağı toprağdan hâşıl **olur**...”(293a/2)

“...şanduk içinden çıkup kaçup esfele’s-sâfiline geçüp yitdi gitdi **ger** inanmazsañ şor bu şandukdan dağı cevâb **gelür mi**...” (295a/14)

Birinci örnekte “aceb” olasılık bildiren işaretleyici ile geniş zamanın olumsuzu “-mAz” biçimbirimiyle birlikte kullanılmıştır. Mübalağalı bir anlatım gerçekleştirirken varsayım bildiren bir durumdan bahsetmiştir. İkinci tümcede, “-p” zarf-fiil ekiyle birlikte kullanılarak bitmemiş bir süreci ifade etmektedir. “Şanasın” olasılık işaretleyicisiyle birlikte ihtimal bildirmektedir. Üçüncü ve dördüncü tümcelerde “ger” ve “eger” olasılık işaretleyicileriyle birlikte kullanılmıştır.

1.4. -sAr ve -cAk Biçimbirimi

Eylemin, işin içinde bulunulan zamandan sonra gerçekleşeceğini belirtir (Aksan, 2016:236). Eski Anadolu Türkçesinde -sAr ve -cAk eki bu zamanı belirtmek için kullanılmaktadır. Kiplik sözlerle birlikte kullanılır ya da yalnızca konuşurlar arasında bilinenlerin yardımıyla olasılık ifade edebilir. Henüz gerçekleşmemiş bir durumdan bahsederken kullanılan gelecek zaman eki, aynı zamanda varsayım da bildirir. Varsayımlar kesin değildir ve dolayısıyla olasılık ifade etmektedir. Gelecek zamanda ortaya çıkabilecek bir durumu, bir olasılığı belirtmek, bir varsayımı dile getirmek üzere koşul bileşik zamanı yerine kullanılır (Aksan, 2016: 186).

“...süleymân saña gâlip **olisardur** leşkerüñi helâk **kılısardur**...”(331b/2)

“...yêri gök ortasına çıkarup yitürecekdür senüñ leşkerüñi târ u mâr idüp **yitürecekdür**...”(331b/5)

“...benem pehlevân-ı kurtûs-ı ‘âdî yâdigâr pehlevân-ı şeddâdî düşmân elinden görmemişdür şâdî efrâsiyâb elinden **idicekdür**...”(308b/15)

“...şubh-ı dem ki olayıl süleymân tahtına **oturacağdur** hadem-i haşımıyla leşkeri vü ‘alemiyle taht-ı süleymânî yıl **götürecekdür**...”(331b/4)

“...niçe yüz yıldan sonra bir yüzün nûrlu güneş tal‘atlu boz atlu cüvân ki ol hızır nebî **olacağdur**...”(274a/8)

“...eger ki ol mel‘ûn ve câzû gele efrâsiyâb-u türkile ittifâk kıla benî aşfer çerisinle endelüs ‘askerinle müttefik olup nifâk kıla ol vaktin bizüm leşkerümüz ‘aciz **kalacağdur** câzû sihrine cevâb virmeyüp zebûn **olacağdur**...”(321a/17)

1.5. mI Soru Eki

Soru adıları ve “mI-” biçimbirimi Türkçenin ilk yazınsal metinlerinden bu yana Türkçede anlam belirleyici olarak kullanılmaktadır. Anlamın pekiştirilmesi, olumsuzlama

yoluyla anlamın yönlendirilmesi, kimi zaman da subjektif tepkilerin ortaya konması (kızgınlık, şaşkınlık, hayıflanma vb) soru adilleri ve “mI-” biçimbirimi ile gerçekleştirilmektedir. Ayrıca mI soru eki, olasılık belirtmek için kullanılmaktadır. (Aksan, 2016: 204).

“...efrâsiyâb ol kan içici köhne görk bu ceng ve şavaşı görüp mütehayyir kılup engüşt ber dehân urup katında beglere dilâverlere eydür bu leşker ne leşkerdür ki biribirinle ceng iderler yoksa keykubâd şâh benden ugurdu gelüp bu süleymân leşkerine irdi **mi ola** feleştîn kal’asın koyup bu şabâh süleymân ‘askerine irdi **mi ola** diyüp süleymânca nâ-gâh anı gördiler...”

“...ger inanmazsan şor bu şandukdan dahı cevâb gelür **mi** ma‘bûdum didüğün toprağı câmid kil-i fâsid dimâğun fesâda virüp şaşa söyler **mi** yâ müşkülün hâl eyler **mi**...” (295a/14)

Belirsizliğin hakim olduğu durumlarda kullanılan soru eki “mI”, sözcüye olasılık anlamı da vermektedir. Soru sorulan durumun veya olayın gerçekleşmesi de olasılık dâhilinde olduğu gibi gerçekleşmemesi de olasılık dâhilindedir. Bu sebeple soru eki ile kurulmuş sözceler olasılık anlamı taşımaktadır. Birinci örnekte “mI” soru eki ol- fiiliyle birlikte çoklu yapı oluştururken ikinci örnekte “mI” soru eki konuşurun kendisinin emin olduğu ancak muhatabını ikna etmek için olasılık dâhilinde olan bir durumu geleceğe dair bir durumu ifade etmek için kullanmıştır.

1.6. -(y)A Biçimbirimi

Yaygın olarak istek anlam alanını işaretlediği bilinen -(y)A} biçimbirimi (Boz, 2012, s. 65), istekten başka olasılık, tahmin, çıkarım ve belirsizlik anlamlarını da ifade edebilmektedir (Torun, 2013: 187). Süleyman-nâme’de kurgusal önermelerin çoğunluğunu oluşturan -(y)A} biçimbirimli yargılarda konuşucu, tahmin yürütmeye neden olan sebepten yola çıkarak dinleyiciye çeşitli olasılıklardan bahsetmektedir.

“...efrâsiyâb tûrân serverleriyle ve endelüs dil-âverleriyle ve benî aşfer mihterleriyle bakup gördiler ki bu gökyüzünden nâzil olup inen bir ‘azîm ulu taht tolu ve ‘arzı elli mîl **ola** ve üzerinde üç yüz on üç kubbe-i ahzâr ve mescid ü mihrâb-ı menber var...” (339a/16)

“...eytdi kim bir melikün kim leşkeri yigirmi kez yüz biñ er **ola** kâf ‘-ı anka gelüp murğân çerisinle ol melike hizmet **kıla** bizüm ne tâtatumuz **ola** kim ana karşı dururuz...” (288b/16)

“...yâ loğmân bin ‘âd ben umardum ki süleymân gele baña ‘izzet kıla belki elüm **öpe** hâk-perestlerün muqaddimin dînleri ulusunun gili toprağına **tapa**...” (292a/15)

2. Olasılık Bildiren Çoklu Yapılar

Hem kip ekinden hem de kiplik sözlerden oluşan çoklu yapılar olasılık ifade etmede yarar-lanılan dil bilgisi unsurlarındandır. Çoklu yapılar, bilmek ve olmak başta olmak üzere yardımcı fiillere gelen kip ekleri (şart kipi, gelecek zaman kipi, duyulan geçmiş zaman kipi vb.) ile gerek, olmalı gibi kiplik sözlerden oluşmaktadır. Süleyman-nâme’de geçen çoklu yapı örnekleri şunlardır:

2.1. a+bilmek Yapısı

-(y) A zarf-fiil eki ve bil- fiilinden meydana gelen bu yapı, işi yapmaya gücü yetmek, muktedir olmak anlamında yeterlilik bildirmektedir. Bu çoklu yapının yüzey yapıdan derin yapısına inildiğinde kullanıldığı sözcüye olasılık anlamı kattığı görülmektedir.

“...velâkin câzûlar ve şeyâtîn nesli gözlerinde melekût'us-semavât ile nûr görünmeyüp ol kara gökçe içinde nâr 'alâmeti görünürdi ne melekût'us-semavâtı **görebilürlerdi** ve ne hod nûr pertevi sırrına **irebilürlerdi**...”(330b/5)

Bu tümcede e+bil- çoklu yapısı olasılık ve tahmin anlamı katmıştır. Ne.....ne bağlacıyla bağlanması gerçekleşmesi gereken olasılık ve ihtimalin gerçekleşmeyeceğini ifade etmiştir.

*lîki câhil **farķ idemez** n'ola taht*

ķurşagında 'ilim yok başında baht

Beyitte “*farķ idemez*” sözcük grubunda “-emez” yapısı “a+bil-“ yeterliliğinin olumsuzluğu olarak kullanılmıştır. Cahil insanın durumunu anlatırken tahtın ne olduğunu bilmeyen bir kişi olarak belirtmiştir. O kabiliyete sahip olamayacağını belirtirken bir ihtimalden bahsetmiştir.

2.2. “-sA” gerek, “-mAk” gerek Yapısı

Temel görevi eylemin anlattığı işin, oluşun, gerekli bulunduğunu dile getirmektir (Aksan, 2016:241). Türkçenin yazılı belgelerle takip edilebildiği ilk dönemden Osmanlı Türkçesi dönemine kadar çoğu zaman kelime ve eklerden mürekkep birleşik yapılarla, bazen kelimeyle bazen ise eklerle ifade edilen gereklilik kipi, çok uzun zaman genellikle kişi unsuruna bağlanmadan kullanılmıştır (Bulak, 2017:238). Tarihi yazı dillerinde daha çok “kergek> kerek> gerek” kelimesiyle veya bu kelimenin içerisinde yer aldığı kelime ve eklerden oluşan birleşik yapılarla ifade edilen gereklilik kipi, Osmanlı Türkçesi dönemine kadar tam anlamıyla kip hüviyeti kazanamamıştır (Ergin, 1993:296). Gereklilik, Eski Anadolu Türkçesinin son döneminde teşekkül etmeye başlayan “-mAlI” ekiyle ifade edilmeye başlanmış ve Osmanlı Türkçesi döneminde kişi unsuruna bağlanarak tam anlamıyla kip hüviyeti kazanmıştır.

Eski Anadolu Türkçesinde gereklilik ifadesi için özel bir ek yoktur. Gereklilik anlamı “...-sA+kişi unsuru gerek” yapısı, “gerek (kim) ...-A / gerek ...-A” yapısı ve “...-mAk/- mAlI gerek” yapısı, “gerek” kelimesi, “...-Up gerek” yapısı, “...-mIş gerek” yapısı ve “gerek ...-IsAr” yapısı ile olmak üzere yedi farklı şekilde ifade edilir (Bulak, 2017:246).

Metinde “-mAlI” biçimbirimi kullanılmamış olmasına rağmen “-sA” gerek, “...-mAk” gerek çoklu yapıları gereklilik anlamın yanında olasılık, tahmin anlamları da ifade etmektedir.

*“...yâ süleymân hızzır ol kūh-i elbruz eteginde kara kızıl şaru bulutlar kopa leşker üzerine gelüp göge ağa o bulutlardan leşkerün üzerine yılan cıyân yağa didügi ‘ayyûri câzû leşkeridür kim racîm lâ‘în igvâsıyla gökyüzünden **gelse gerek**...”(297a/7)*

Gereklilik anlamı vermektedir. “-sA gerek” söz grubu kendisinden önce genellikle kip eki almış fiille birlikte kullanılarak olasılık bildirmektedir. Hem ek alan hem de kiplik sözden oluşan bu ifade “-sa gerek” tahmin, çıkarım, olasılık ifade etmektedir. Burada birinci tümcede ‘ayyûri câzû ve leşkerinin gökyüzünden gelmesi “*DUr*” eki ile kesinlik bildirirken ikinci tümcede şeytanın emriyle gelmesi “*sA- gerek*” yapısıyla olasılık, ihtimal dâhilinde olduğu belirtilmiştir.

“...kušlar dilince eytdi ki bu pehlevân-ı ‘âdiyân süleymân serverleridir kimisi suhrâb şâh mihterleri ve bağıdâd dilâverleridür imdi bu serverleri inüp kapmak gerek yanındaki cellâdları helâk toynağ kaynağ urup **çarpmağ gerek...**” (316a/15)

“-mAk gerek” gereklilik anlamının derin yapısında geleceğe dair bir varsayımdan bahsettiği için söylediği eylemin gerçekleşmemesi durumunda olumsuz durumların olma ihtimalini sezdirmeye, anlatmaya çalışmaktadır. Gereklilik anlamının altında olumsuz durumun oluşma ihtimalini belirterek bir çıkarımda bulunmuştur.

“...yâ süleymân ihtiyât şartdur belâ şuyı taşmadan mevc-i deryâ başdan aşmadan geçidden **geçmek gerek...**” (321b/2)

Burada yine olumsuz bir durum başlangıçta ifade edilmiş daha sonra “-mAk gerek” gereklilik yapısıyla durumun tersi halinde olumsuz şeylerin başlarına gelme olasılığının olduğunu ifade ederek bir çıkarımda bulunmuştur.

3. Olasılık Bildiren Kiplik Sözler

Türkçede olasılık, tahmin ve varsayım gibi anlamlar, kiplik ekler, çoklu yapıların yanında kiplik sözlerle de ifade edilmektedir. Aksan, kiplik sözleri, durum belirteçlerinin bir alt kategorisi olan olasılık belirteçleri maddesinde anlatmıştır. Bu maddeye “belki, olsa olsa, ola ki, tut ki, varsayalım, varsayalım ki, farz edelim, farz edelim ki, farz et ki...” gibi sözleri de dâhil etmiştir (Aksan, 1983: 111).

Korkmaz; kiplik sözleri, tarz zarflarından durum bildirme zarfları başlığı altında; olasılık-tahmin bildiren kiplik sözleri ise “Olasılık (İhtimal) Duraklama(Tereddüt), Şüphe ve Şaşırma Bildirenler” maddesinde ele almıştır. Bu gruba “acaba, acep, belki, belki de, galiba, ihtimal ki, olsa olsa, ola ki, tutalım ki, varsay ki, varsayalım ki, farz edelim ki” gibi söz ve söz gruplarını dâhil etmiştir. Ayrıca Korkmaz, olasılık bildiren kiplik sözlerin fiildeki oluş ve kılışın gerçekleşme durumunu bir olasılık, merak, şüphe veya şaşmaya bağlamadığını dile getirmektedir (Korkmaz, 2007; 509).

Metinde “belki, belkim, ‘aceb, şanki, şanayduñ, eger, ger, umardum, tutalum ki, yoksa, ola kim...” kiplik söz örnekleri bulunmaktadır.

“...bu kim bu züpîn dağı aña kârûn pîl-ten mişli bendi oldı **belkim** meydâna gire ceng ide baña düşmânlık kıla didi...” (278b/17)

“... buğur gâzinos hâk-perest ‘aqlın başına cem’ itdi eytdi ki yâ loğmân bin ‘âd ben umardum ki süleymân gele baña ‘izzet kıla **belki** elüm öpe hâk perestlerüñ muğaddimin dînleri ulusunıñ kili toprağına tupa...” (292a/14)

“...ol vezîr-i hâş eytdi şahâ bu işe mütehayyir hayrân ‘aqlum ser-gerdan qalubdur ‘**aceb** degül kim bu pehlevân sâ-m-ı sūvâr ol serveri rûzigâr degülse...” (278b/18)

“...eytdi ‘**aceb** ol süleymâncuğ demürce oğlı zenbîl urûci oğlancuğ ben yedibaşlı evren elinden kuş olup ‘anğa gibi gökde uçarsa elümden kurtula mı...” (338a/1)

şanki maşşer kopdı olur rûz-ı haşr

ki izz-i hâkla cem’ olup gelmiş beşer (304a/4)

“...pehlevânlar omuzundağı yedişer âyinelü pülâd dımışki kalkan şu‘lesinden şanayduñ ay u gün yiryüzine itmışdi...” (282a/19)

“...eger ebrişim kurdiş anuñ dağı yidiği tut yaprağı toprağdan hâşıl olur eger bindüğümüz atdur ve eger yidiğümüz etdür ve eger içdüğümüz şu veyâ şerbetdür cemf‘-isi toprağdan hâşıl olur...” (293a/2)

“...şükür nâ-mahdūd ol baḥşâyış baḥşâyanda ger pāk yezdâna ki kâdir ü dânadur ki kudreti bî-haddur ‘umûrdan amân virdi üç yüz altmış altı mücelled kitâbuñ kırkıncı cildin tamâm itmek muḳadder itdi...” (343b/11)

“...yâ loḳmân bin ‘âd ben umardum ki süleymân gele baḡa ‘izzet kıla belki elüm öpe ḥâk-perestleruñ muḳaddimin dînleri ulusunuñ gili toprağına ṭapa...” (292a/15)

“...eger dîrsen ki çâr-ı ‘anâşîrdan toprağ bir cinsidür tûtalum ki müsellemsen didüğün gibi olalı ki yirle hevâ ortasında eşer şerr-i fesâdı şol ḳadardur ki sovuḳluḳda âdemüñ bağrın keser vaḳt olur...” (293a/7)

“...bu bir ulu ‘azîm ‘alâ’imdür şek degüldür yaḳın zamânda zâhir olusar yoksa kıyâmet mi ḳopdı ki müddet zamân âḥîr olusar diyü ol şehir-gâh târîḥ yazdılar...” (340b/2)

“...bizüm ne ṭâḳatumuz ola kim ana ḳarşu dururuz cengile ahengile yâ cevâb virevüz gelüñ amân dileyelüm...” (288b/18)

SONUÇ

İletişim sırasında konuşurun amacına uygun olarak ortaya çıkan kiplik ifadeler, semantik çevre, mantıksal yapı, bağlam, söyleme katılanların toplumsal durumu, konuşurun dinleyici üzerinde uyandırmak istediği etki ve iletişimin farklı düzeyleri içerisinde oluşmaktadır. Önerme(bilgi) kipliğinin alt kategorilerinden olan olasılık kiplikleri de konuşurun öznel ifadelerinde yer alan şüphe, tahmin, varsayımı yansıtan kiplikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Olasılık kiplik işaretleyicileri biçimbirimlerle, çoklu yapılarla ve sözcüklerle ifade edilebilmektedir. Tümce anlambilim çalış-malarında, konuşur veya dinleyen açısından konuşurun tutumu, fiillerin kullanım şekillerini doğrudan etkilemektedir. Biçimbirimlerin tümce içinde yerine getirdiği görevlerin dışında olasılık bildiren kiplik özellikler taşıdığı ve tümce anlamını etkilediği görülmektedir. Firdevsî’nin Süleyman-nâme adlı eserinde görülen “-sA” biçimbirimi, -tur/-dur/ biçimbirimi, -(V)r biçimbirimi, sAr ve -cAk biçimbirimi, mI Soru Eki, -(y)A biçimbirimi tümce içinde aslî görevlerinin yanında olasılık kiplik işaretleyiciler olarak kullanılmışlardır. Olasılık bildiren çoklu yapı örneklerinde “A+bil-”, “sA gerek” ve “mAk gerek” işaretleyicileri kullanılmıştır. A+bil- yeterlilik fiilinin metinde olasılık kiplik işaretleyicisi olarak iki örnekte karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde müstakil olarak gereklilik anlamı veren “-meli” metinde yer almazken “gerek” sözcüğü gereklilik bildiren bir ek olarak kullanılmıştır. Bu sözcük “sa, mak” gerek biçimbirimleri çoklu yapısıyla geleceğe dair olasılık, ihtimal, varsayım bildiren anlamları ifade etmiştir. Sözcük olarak belki, belkim, ‘aceb, şanki, şanayduñ, eger, ger, umardum, tûtalum ki, yoksa, ola kim kiplik işaretleyicileri kullanılmıştır. Yazar hikâyenin akışı içinde kiplik işaretleyicileri kullanarak kahramanların tavır, görüş ve düşüncelerini ifade etmiştir. Böylece okuyan için metnin anlatımına canlılık ve hareketlilik kazandırmıştır.

KAYNAKLAR

- Aksan, Doğan (1983). Sözcük Türleri. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksan, Doğan (2016). Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi. İstanbul: Bilgi Yayınları.
- Boz, E. (2012). Türkiye Türkçesi biçimsel ve anlamsal işlevli biçimbilgisi (tasnif denemesi). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bulak, Şahap (2017). Türkçede Gerekliklik İfadesinin Kip Hüviyeti Kazanmadan Önceki Gelişim Süreci. ekev Akademi Dergisi.
- Canım, R.(2000). Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Çekin, Abdulkadir, Mustafa, Gören (2013). Dil Bilimi ve Kelime Semantiğinde Bazı Türkçe Kelimelerin Çeşitli Anlam Değişimleri. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Cilt 2 Sayı 4.
- Demir Aslan, Sema (2008). Türkçede İsteme Kipliği: Semantik-Pragmatik Bir İnceleme. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ergin, Muharrem (1993). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Ergüvanlı Taylan, E. (2018). Türkçede dilbilgisel kiplikte olasılık ve gerekliklik. Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi, s. 1-22.
- Göksel, Aslı, Kerslake, Celia (2005). Turkish: A Comprehensive Grammar, London and Newyork.
- Gülsevin, Gürer; Boz, Erdoğan (2004). Eski Anadolu Türkçesi. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Hirik, Seçil (2010). Eski Uygur Türkçesinde Kiplik. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara.
- Kılıç, Filiz (2004). Kırgız Türkçesinde Bilgi Kipliği: Delile Dayananların Diğer Bilgi Kiplikleriyle İlişkisi. Ankara Üniversitesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara.
- Korkmaz, Zeynep (2007). Türkiye Türkçesi Grameri. Ankara: TDK Yayınları.
- Küçük Murat (2010). Tarihi Türk Lehçelerinden Türkiye Türkçesine -Dır/-Dur (<Turur) Eki ve İşlevleri. Türkbilig.
- Lakoff, R. (1972). "The Pragmatics of Modality", Chicago Linguistic Society, 8. Chicago: Chicago University Press, s. 229-246.
- Öz Özcan, Aynur (2004). "Özbek ve Türkiye Türkçesinde Olasılık-Tahmin Bildiren Modal Sözcükler", V. Uluslararası Türk Dil Kurultayı Bildiriler Kitabı, Ankara.
- Seçkin, Pelin (2014) "Anlama ve Anlatma Sürecinde Kip ve Kiplik," Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi , no.7, pp.7-16
- Palmer, F. (2001). Mood and modality (2nd. Edition). Cambridge: Cambridge University.
- Tokay, Yaşar (2017). Anlambilimi Açısından Kitâb-u Gülistân Bi't-türkî.(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. Ankara.
- Torun, Y. (2013). Türkçede gelecek zaman ve kiplik özellikleri. Adana: Karahan Kitabevi.
- Yiğit, Hayrettin (2021). Süleymannâme-i Kebir (40. Cilt)-Semantik İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkı Basım (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi. Kırşehir.